

DOI: <https://doi.org/10.59849/2957-3882.2026.1.45>

MÜASİR TÜRK UŞAQ ƏDƏBİYYATININ İNKİŞAF TARİXİ

Samirə SƏFƏROVA*AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına**Şərqşünaslıq İnstitutu, kiçik elmi işçi**E-mail: Samire_1980@mail.ru**<https://orcid.org/0009-0008-8127302>**Daxilolma tarixi: 11.03.2026**Düzəliş tarixi: 01.04.2026**Nəşrə təsdiq tarixi: 13.05.2026***XÜLASƏ**

Müasir türk uşaq ədəbiyyatı XIX əsrin sonlarından etibarən, xüsusilə Tənzimat dövründə baş verən maarifçilik prosesləri fonunda formalaşmağa başlamış, sonrakı mərhələlərdə - II Məşrutə dövrü və Cümhuriyyət dövrlərində sistemli şəkildə inkişaf edərək müstəqil ədəbi sahə kimi təşəkkül tapmışdır. Bu inkişaf prosesi uşaq anlayışının cəmiyyət daxilində yenidən dəyərləndirilməsi, təhsil və tərbiyə sisteminin yenilənməsi ilə sıx bağlı olmuşdur. Tənzimat dövründə İbrahim Şinasi və Əhməd Lütfi tərəfindən həyata keçirilən tərcümə fəaliyyəti (xüsusilə Qərb ədəbiyyatından edilən adaptasiyalar) uşaq ədəbiyyatının ilkin əsaslarını formalaşdırmışdır. II Məşrutə dövründə isə Təvfik Fikretin “Şermin” əsəri ilə uşaq ədəbiyyatında estetik və məzmun baxımından yeni mərhələ başlanmışdır. Cümhuriyyət dövründə isə Rıfat İlgaz, Əziz Nesin və Eflatun Cem Güney kimi müəlliflər uşaq ədəbiyyatında sosial mövzulara (ailə, təhsil, cəmiyyət, demokratik dəyərlər) realist və satirik yanaşma gətirərək bu sahənin tematik sərhədlərini genişləndirmişlər. Müasir mərhələdə isə İsmet Kür və Mustafa Ruhi Şirin kimi tədqiqatçıların nəzəri yanaşmaları ilə yanaşı, Behiç Ak, Sevim Ak və Gülten Dayıoğlu kimi müəlliflərin bədii yaradıcılığı nəticəsində uşaq ədəbiyyatında məzmun və forma baxımından zənginləşmə müşahidə olunur. Bu dövrdə janr müxtəlifliyi (hekayə, şeir, illüstrativ mətnlər və s.) genişlənməmiş, əsərlərdə uşağın gündəlik həyatı, sosial münasibətləri, təxəyyül dünyası və ətraf mühitlə bağlı mövzular daha qabarıq şəkildə əks etdirilmişdir. Uşaq yönümlülük prinsipi müasir türk uşaq ədəbiyyatının əsas metodoloji istiqamətlərindən biri kimi çıxış edərək, uşağın psixoloji xüsusiyyətlərinin, qavrama səviyyəsinin və dünyagörüşünün nəzərə alınmasını tələb edir. Bu kontekstdə ədəbi mətnlər yalnız estetik funksionarı deyil, eyni zamanda pedaqoji və psixoloji funksiyaları da yerinə yetirir.

Nəticə etibarilə, müasir türk uşaq ədəbiyyatı uşaqların intellektual, emosional və sosial inkişafını dəstəkləyən, eyni zamanda onların mədəni identitetinin formalaşmasına xidmət edən çoxşaxəli və dinamik bir ədəbi sistem kimi xarakterizə olunur.

Açar sözlər: *türk uşaq ədəbiyyatı, müasir dövr, uşaq ədəbiyyatının inkişafı, uşaq tərbiyəsi, estetik tərbiyə, mədəni identitet, uşaqların psixoloji inkişafı, narrativ yeniliklər.*

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ ТУРЕЦКОЙ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Самира САФАРОВА

Институт Востоковедения имени академика

З. М. Буниятова Национальной академии наук Азербайджана,

младший научный сотрудник

E-mail: Samire_1980@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0008-8127302>

Дата поступления: 11.03.2026

Дата исправления: 01.04.2026

Дата утверждения к публикации: 13.05.2026

АННОТАЦИЯ

Современная турецкая детская литература начала формироваться на фоне просветительских процессов, происходивших с конца XIX века, особенно в период Танзимата. На последующих этапах - в эпоху Второго конституционного периода (Мешрутийет) и в период Республики - она систематически развивалась и оформилась как самостоятельная литературная сфера. Этот процесс развития был тесно связан с переоценкой понятия «ребенок» в обществе и с обновлением системы образования и воспитания. В период Танзимата переводческая деятельность, осуществленная Ибрахимом Шинаси и Ахмедом Лютфи (особенно адаптации из западной литературы), заложила первоначальные основы детской литературы. В период Второго конституционного периода с произведением Тевфика Фикрета «Шермин» в детской литературе начался новый этап с точки зрения эстетики и содержания. В период Республики такие авторы, как Рыфат Ылгаз, Азиз Несин и Эфлатун Джем Гюней, привнес в детскую литературу реалистичный и сатирический подход к социальным темам (семья, образование, общество, демократические ценности), расширили тематические границы этой области. На современном этапе, наряду с теоретическими подходами таких исследователей, как Исмет Кюр и Мустафа Рухи Ширин, благодаря художественному творчеству таких авторов, как Бехич Ак, Севим Ак и Гюльтен Дайыоглу, наблюдается обогащение детской литературы с точки зрения содержания и формы. В этот период расширилось жанровое разнообразие (рассказ, стихотворение, иллюстрированные тексты и др.), а в произведениях более ярко стали отражаться темы, связанные с повседневной жизнью ребенка, социальными отношениями, миром воображения и окружающей средой. Принцип ориентации ребенка выступает как один из основных методологических направлений современной турецкой детской литературы, требуя учета психологических особенностей ребенка, уровня его восприятия и мировоззрения. В этом контексте литературные тексты выполняют не только эстетическую, но и педагогическую, и психологическую функции.

В итоге, современная турецкая детская литература характеризуется как многогранная и динамичная литературная система, которая поддерживает интеллектуальное, эмоциональное и социальное развитие детей, а также служит формированию их культурной идентичности.

Ключевые слова: *Турецкая детская литература, современный период, развитие детской литературы, воспитание детей, эстетическое воспитание, культурная идентичность, психологическое развитие детей, повествовательные новаторства*

THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF MODERN TURKISH CHILDREN'S LITERATURE

Samira SAFAROVA

*Junior Researcher, Institute of Oriental Studies
named after Academician Z. M. Bunyadov,
Azerbaijan National Academy of Sciences*

E-mail: Samire_1980@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0008-8127302>

Date of submission: 11.03.2026

Date of revision: 01.04.2026

Date of acceptance for publication: 13.05.2026

ABSTRACT

Modern Turkish children's literature began to take shape against the backdrop of the enlightenment processes that occurred from the late 19th century onwards, particularly during the Tanzimat period. In subsequent stages-during the Second Constitutional period and the Republican era-it developed systematically and became established as an independent literary field. This developmental process was closely linked to the reassessment of the concept of the child within society and the renewal of the education and upbringing systems. During the Tanzimat period, the translation activities carried out by İbrahim Sinasi and Ahmed Lutfi (especially adaptations from Western literature) laid the initial foundations of children's literature. In the Second Constitutional Period, Tevfik Fikret's work "*Sermin*" marked a new stage in children's literature in terms of aesthetics and content. During the Republican period, authors such as Rıfat Ilgaz, Aziz Nesin, and Eflatun Cem Güney introduced a realistic and satirical approach to social themes (family, education, society, democratic values), thereby expanding the thematic boundaries of this field. In the contemporary stage, alongside the theoretical approaches of researchers such as İsmat Kür and Mustafa Ruhi Şirin, the literary works of authors like Behic Ak, Sevim Ak, and Gülsen Dayıoğlu have led to a qualitative enrichment in terms of both content and form. During this period, genre diversity (short stories, poetry, illustrated texts, etc.) expanded, and works began to more prominently reflect themes related to the child's daily life, social relationships, world of imagination, and environment. The principle of child-orientation serves as one of the main methodological directions of modern Turkish children's literature, necessitating the consideration of the child's psychological characteristics, level of perception, and worldview. In this context, literary texts fulfill not only an aesthetic function but also pedagogical and psychological functions.

Consequently, modern Turkish children's literature is characterized as a multifaceted and dynamic literary system that supports the intellectual, emotional, and social development of children, while also serving the formation of their cultural identity.

Keywords: *Turkish children's literature, modern period, development of children's literature, child upbringing, aesthetic education, cultural identity, psychological development of children, narrative innovations*

Giriş

“Uşaq” anlayışı əsrlər boyu cəmiyyətlərin perspektivlərinə, elm və təhsildə yeni kəşflərə, sosial elmlərdə aparılan araşdırmalara uyğun olaraq daim dəyişmişdir. Orta əsrlərdə yaşama və söz hüququ məhdud olan kiçik fərdlər kimi görülən “uşaqlar,” XX əsrdən etibarən böyüklərlə bərabər hüquqlu, şəxsi mülahizələri ilə qərarları dəyişdirmək gücünə malik şəxsiyyətlər olaraq təsdiq edilmişdir. Bu səbəbdən “uşaq ədəbiyyatı”, “uşaqlar üçün” kimi anlayışlar tarixi dövr ərzində dəyişmişdir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ümumdünya Beynəlxalq İnsan Hüquqları Bəyannaməsində uşaqların xüsusi diqqət və yardım hüququna malik olduğu və 18 yaşına qədər hər bir şəxsin “uşaq” kimi müəyyən edildiyi elan edilmişdir. Uşaqlar asılı, həssas və bacarıqlıdırlar (UNICEF., 2025).

Bu kontekstdə mədəniyyətin təhsil çətrisi altında şəxsiyyətin, intellektin və dilin inkişafı proseslərində mühüm rola malik ən əlçatan mərhələlərdən birinin də uşaq ədəbiyyatı olduğu düşünülür. Uşaq ədəbiyyatı mahiyyətə həm estetik duyğuları canlandıran bir sənət növü, həm də nəsillərarası integrasiyanı təmin edən tərbiyə vasitəsidir.

Nə antik dövrdə, nə də orta əsrlərdə birbaşa uşaqlara yönəlmiş ədəbiyyat yox idi. Lakin, xüsusilə Avropada sənayeləşmənin başlanması ilə feodal münasibətlərin çöküşü baş vermiş, ailə münasibətləri və funksiyaları oxşar olan fərdlər arasında vəzifə fərqləri yaranmışdı.

Maarifçilik hərəkatının və sənayeləşmənin başladığı XVIII əsrə qədər uşaq və böyükləri təmsil edən orta ədəbiyyat kimi nağılların mühüm yer tutduğu məlumdur. İbtidai və feodal cəmiyyətlərində nağıllardan mühüm tərbiyə vasitəsi və məlumat mənbəyi kimi də istifadə olunurdu. Orta əsrlərdə uşaqlar və böyüklər eyni oyunları oynayırdılar, eyni oyuncaqlara sahiblənmişdilər.

Maarifçilik hərəkatı ilə birlikdə bu köhnə anlayışın dəyişməsi zərurəti yarandı. Bu yeniliyin toxumları çap maşınının ixtirası ilə səpildi. Çap maşını yeni dünyanın yaranmasına səbəb oldu və bu yeni dünyada da yetkinlik anlayışının əhəmiyyəti artdı. Uşaqlara böyüklər dünyasından “qovularaq” yaşaya biləcəkləri başqa bir dünya təklif olundu. Bu başqa dünya “uşaqlıq” adlanırdı. Bu uşaqların yetkin olmağı üçün təhsilə, öyrənməyə ehtiyacları vardı. Ona görə də, bu dövrdə ədəbiyyat həm də təlim və tərbiyəni ötürən bir vasitə kimi istifadə olunurdu.

Ədəbiyyatın bu qədər fəal rol oynadığını nəzərə alaraq uşaqların erkən yaşlarından keyfiyyətli uşaq ədəbiyyatı nümunələri ilə tanış olması zəruri hesab olunur. Xüsusilə, uşaqların inkişafının keçid dövrlərində valideynlərin övladları ilə yaratdığı ünsiyyət və onlara təqdim olunan uşaq ədəbiyyatı nümunələri nə qədər zəngin olarsa, uşağın idrakı, sosial və psixoloji inkişafı bir o qədər yaxşı olar. İnkişaf nəzəriyyələri ətraf mühitin koqnitiv və sosial inkişafda əhəmiyyətini dəfələrlə müxtəlif perspektivlərdən nümayiş etdirmişdir. Qərb tədqiqatçılarından Patrissi Koen, və Klaus Leib tərəfindən aparılan araşdırmalar da ətraf mühit faktorlarının şəxsiyyət pozğunluqlarının formalaşmasında çox təsirli olduğunu təsdiq edir (Taktıl B., 2023, s.259). Yəni dil və mədəniyyət çərçivəsində yaşadığımız və yaratdığımız mühit tək müstəvidə inkişafa deyil, həm də insanın hər sahədə dəyişməsinə, bütövlükdə həyata münasibətinə təsir göstərir. Belə təsirli bir ünsür olan ətraf mühit və ədəbiyyat əlaqəsinin XXI əsrdə fərqli bir zəminə keçdiyini söyləsək səhv etmərik.

Uşaq ədəbiyyatına uşaqlar üçün yazılmış şifahi və yazılı mənbələr daxildir. Bura uşaqların yaş səviyyələrinə uyğun olaraq ədəbi əsərlərdən hazırlanan və onlara öyrədilməsinə yönəlmiş bacarıqlar daxildir. Bu çərçivədə fərdlər məktəbəqədər dövrdən başlayaraq yetkinliyə ilk addım olan yeniyetməlik dövrünü əhatə edən həyat prosesində dil bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Öz xüsusiyyətlərinə və qavrayış səviyyələrinə uyğun olaraq emosional və düşüncə strukturlarını inkişaf etdirən, öyrənmə keyfiyyətini artırان vizual və yazılı mənbələr uşaq ədəbiyyatı sahəsinə daxildir. Uşaq ədəbiyyatı uşaq və uşaq dünyasını - onların maraqlarını, diqqətini, hiss və düşüncələrini ifadə edir, uşaq nöqtəyi-nəzərindən ifadə edilir. Eyni zamanda, uşaqların mütaliə mədəniyyətinə yiyələnməsinə kömək etmək üçün mühüm resurslar təklif edir. Uşaq ədəbiyyatı uşaqların inkişafına töhfə verməklə onları yetkinliyə hazırlayan ədəbiyyat növünə aiddir. Bu baxımdan ədəbiyyatda “uşaq ədəbiyyatı” mövzusu hər zaman aktualdır.

Uşaq ədəbiyyatına erkən yaş dövründə uşaqların arzu, hiss və maraqlarına uyğun hazırlanmış bütün yazılı və şifahi mənbələr daxildir. Bu çərçivədə uşaq ədəbiyyatı məhsulları uşaqların bütün inkişaf sahələrini dəstəkləyə bilər. Şüurla bağlı fəaliyyətləri ehtiva edən idraki inkişaf, dil bacarıqlarını ehtiva edən nitqin inkişafı, sosial inkişaf və emosional inkişaf kimi fərqli inkişaf sahələri bu mənbələrlə də dəstəklənə bilər. Bu fakt uşaq ədəbiyyatının aktuallığını başqa bir rəqəsdən

əsaslandırmağa imkan verir. Uşaq ədəbiyyatı mövzusunda tədqiqatları ilə tanınan Qərb tədqiqatçılarından Rebeka Lukens bildirir ki, uşaqlar böyüklərdən fərqli olaraq şeirəndən tutmuş xalq nağıllarına, macəradan fantaziyaya qədər müxtəlif ədəbi formaları sınağa daha açıqdırlar. Uşaq ədəbiyyatına sərhədləri getdikcə inkişaf edən sənət növləri ilə yanaşı, şəkili kitabları da daxil etmək lazımdır. Uşaq ədəbiyyatı uşağın dünyasına daxil ola biləcək vizual dünyalar təqdim etməlidir. Tekstura, rəng, forma, xətlər, eləcə də kölgələmə, kontrast, perspektiv və tarazlıq - bunlar usta uşaq illüstratorlarının fotoqrafiya və ya akvarel, ballpoint qələm və ya mürəkkəblə istifadə edə biləcəyi bacarıqlardır. Uşaq ədəbiyyatı illüstratorları məndəki sözləri şəkllə çevirir və eyni zamanda uşaq ədəbiyyatı sahəsində tamam başqa bir sahə açır (Lukens R., 2018, s.12)

M.R.Şirinə görə uşaq ədəbiyyatının mənbəyini uşaq və uşaqlıq dövrü təşkil edir. Eyni zamanda, uşaq ədəbiyyatı uşağın qavrama tərzinə, maraqlarına, diqqət səviyyəsinə, duyğu və düşüncə aləminə xitab edən ədəbiyyat sahəsidir. Bu ədəbiyyat növü uşaq baxışını və uşaq reallığını əks etdirməyi, dil, üslub, ölçü və obraz seçimində uşağın inkişaf xüsusiyyətlərini nəzərə almağı tələb edir. Beləliklə ədəbiyyat uşağa oxu vərdisi qazandırmaq, onun estetik, bədii və mədəni inkişafına töhfə vermək və onu yetkinlik mərhələsinə düzgün şəkildə hazırlamaq funksiyasını daşıyan bir keçid mərhələsi ədəbiyyatı kimi səciyyələndirilir.

Ədib qeyd edir ki, uşaq ədəbiyyatı təsadüfi ziddiyyətlər (gözəl-çirkin, faydalı-zərərli, doğru-yanlış, yaxşı-pis) və qarşıdurmalar üzərində qurulan mətnlərdən ibarət olmamalıdır. Əksinə, bu sahə uşaq reallıqları, uşağın özünəməxsus ünsiyyət-düşüncə sistemi əsasında formalaşmalıdır (Şirin M.R., 2007, s.42-48). Tədqiqatçının təqdim etdiyi izah anlayışın konseptual çərçivəsini tam və ziddiyyətsiz şəkildə müəyyənləşdirir. M.R.Şirin fikirlərini ümumiləşdirərək belə nəticəyə gəlir: “Uşaq ədəbiyyatı, mənəcə, uşaqlar üçün yaradılan ədəbiyyatdır. O, ümumi ədəbiyyatın daxilində ayrıca bir sahəni təşkil edir. Böyüklər üçün yazılan mətnlər uşaqlar üçün uyğun olmaya bilər, lakin uşaqlar üçün yazılan ədəbiyyat böyüklər üçün də qəbul edilə bilən olmalıdır” (Şirin M.R., 1998, s.49). Bu yanaşma uşaq ədəbiyyatının hədəf auditoriyasına görə spesifik, lakin həm də universallığa açıq bir sahə olduğunu göstərir.

Tənzimat dövrünəqədərki mərhələ və şifahi ənənələr

Tənzimat dövrünəqədərki mərhələdə türk ədəbiyyatında uşaqlara yönəlmiş müəyyən nəşrlər mövcud olsa da, nağıl, lətifə, tapmaca, saya, layla, rəvayət, xalq hekayələri, Qaragöz tamaşaları, atalar sözləri kimi şifahi ədəbiyyat nümunələri üstünlük təşkil etmişdir. **Bu mərhələdə uşaq auditoriyasına yönəlmiş yazılı ədəbiyyat nümunələri sistematik şəkildə formalaşmamış, ədəbi irs daha çox xalq ənənələri üzərində qurulmuşdur.** Uşağa müraciət edən ilk əsərlərdən biri Nabinin (1642–1712) Tənzimat dövründən əvvəl yazdığı “**Hayriyyə**” adlı məsnəvisidir. Eyni zamanda 1791-ci ildə nəşr olunan Sümbülzadə Vehbinin “**Lütfiyyə**” adlı nəsihətnaməsi də bu qəbildəndir. **Hər iki müəllif öz əsərlərində oğullarına həyat, əxlaq və cəmiyyət dəyərləri haqqında nəsihətlər vermiş, bu baxımdan didaktik məzmunlu əsərlər yaratmışlar (Sinar A., 2006, s.178).**

Tənzimatdan əvvəlki dövrdə uşaqlar üçün xüsusi olaraq yazılmış və ya böyüklər üçün qələmə alınıb sonradan uşaq ədəbiyyatına daxil edilmiş əsərlər haqqında bu gün üçün geniş və dəqiq məlumat mövcud deyil. Türkiyədə uşaq ədəbiyyatı müzakirələrinin tarixi **müqayisəli şəkildə yeni dövrün məhsulu** hesab olunur. XVIII əsrin ortalarında Qərbdə uşaq və gənclər ədəbiyyatı yaranmağa başladığı halda, **Osmanlı mühitində XIX əsrin sonlarına qədər uşaqlara yönəlmiş ayrıca ədəbi nümunələr yazılmamışdır.** Buna baxmayaraq, Şinasinin La Fontendən (1856) “Qurd və Quzu nağılı” tərcüməsi və Əhməd Lütfinin Daniel Defonun “Robinzon hekayəsi”ni (1864) tərcüməsi **müasir türk uşaq ədəbiyyatının başlanğıcı kimi dəyərləndirilir.**

Uşaq ədəbiyyatı termininin Türkiyədə nə vaxt işlənməyə başladığı hələ də müəyyən edilməmişdir. Mövcud araşdırmalara görə Əli Nüsrətin (1874-1912) “Şüra’yi Ümmet” (1908) qəzetində uşaq və ədəbiyyat əlaqəsi mövzusunda bir neçə məqalə yazdığı məlumdur. O, Satı Bəyin (1880-1969) “Tədrisat-i İptidaiye Mecmuası”nda bir məqalə yazmış, “**ədəbiyat-ı ətfal**” (uşaq ədəbiyyatı) ifadəsini geniş şəkildə izah etmişdir. Əli Ülvinin (1881-1975) “Uşaqlarımıza nəşidlər” (1912) kitabının ön sözündə yazdığı məqalə də türk uşaq ədəbiyyatının tədqiqi baxımından diqqətə layiqdir (Şirin M.R., 2016, s.21).

1839-cu il Tənzimat Fərmanı yalnız siyasi islahatların başlanğıcı olmaqla kifayətlənməmiş, eyni zamanda Osmanlı cəmiyyətində genişmiqyaslı sosial dəyişikliklərə təkan vermişdir. Bu dövr, xüsusilə təhsil sahəsindəki yeniliklərin və maarifçilik hərəkatının başlanması ilə səciyyələnir. Təhsilin dövlət siyasətində prioritet hal alması ilə paralel olaraq, ziyalıların bu sahəyə yönələn fəaliyyəti də strateji müstəviyə daşınmışdır. Bu kontekstdə uşaq ədəbiyyatının inkişafı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Tənzimat dövrünün ziyalıları təhsil sisteminin yenilənməsi ilə yanaşı, bu prosese uyğun mədəni və ədəbi məzmunun formalaşdırılması istiqamətində də mühüm addımlar atmışlar. Bu kontekstdə uşaq ədəbiyyatının təşəkkülü xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Həmin dövrün maarifçi ziyalıları uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuş jurnallarda tərcümə və adaptasiya edilmiş əsərlər təqdim etməklə bu janrın formalaşmasına mühüm töhfələr vermişlər. Onların fəaliyyəti Qərb uşaq ədəbiyyatının nümunələrinin türkcəyə çevrilməsi ilə yanaşı, **yerli ədəbi dilin uşaqlara xitab edən üslubda formalaşmasına da zəmin yaratmışdır**. Beləliklə, Tənzimat dövrü yalnız inzibati və hüquqi islahatlarla deyil, həm də uşaq ədəbiyyatının və ümumilikdə maarifçi mədəniyyətin inkişafı baxımından dönüş nöqtəsi hesab olunur.

Tənzimat prosesi ilə uşağın fərd kimi qəbul olunması anlayışı da cəmiyyətdə yayılmağa başladı. Savadlı təbəqənin fəallaşması ilə nüvə ailə tipi tədricən geniş ailə tipini əvəz etməyə başladı və nəticədə “uşaq fenomeni” ön plana çıxdı. Uşağın bir şəxsiyyət kimi tanındığı bu mərhələdə təhsil, tərbiyə və sosiallaşma məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Ədəbi əsərlərdə uşağa ayrıca bir mövzu kimi yanaşılır, ailənin uşaq üçün rolu və tərbiyəvi əhəmiyyəti vurğulanırdı. Bu dövrdə pedaqoji fikrin ədəbiyyata daxil olması uşağın şəxsiyyətinin formalaşmasında ailə institutunun rolunu önə çıxarmışdır.

Həmin dövrdə uşaq tərbiyəsi sahəsində yazılmış ilk kitab Satı bəyin müəllifi olduğu “Fənn-i Tərbiyə” əsəri olmuşdur. Bundan əlavə, Mehmed Şəmsəddin tərəfindən 1881-ci ildə nəşr edilən “Cümə günü uşaqlar üçün məktəb ” adlı əsəri də bu istiqamətdə mühüm addım hesab edilir. **Hər iki müəllif uşaq tərbiyəsini elmi əsaslarla izah etməyə və ailələri maarifləndirməyə çalışmış, uşaqların mənəvi və intellektual inkişafına yönəlmiş fikirlər irəli sürmüşlər**. İbrahim Ethem Paşanın uşaqlar üçün yazdığı əsərlər, eləcə də Şinasi, Müəllim Naci və Rezaizadə Mahmud Ekremi La Fontaine tərcümələri **uşaqlara yönəlmiş ədəbiyyatın başlanğıc mərhələsini** təmsil edir. Xüsusilə Sərvət-i Fünun dövründə Tofiq Fikrətin uşaqlar üçün yazdığı **“Şermin”** adlı şeirlər toplusu uşaq obrazının ədəbi-fəlsəfi anlamda yenidən qurulmasına təkan vermişdir.

Nəticə etibarilə, Tənzimatdan əvvəlki mərhələdən başlayaraq Osmanlı cəmiyyətində uşağa münasibətin tədricən dəyişməsi, təhsil və ədəbiyyat vasitəsilə formalaşan yeni dəyərlər sisteminin yaranmasına gətirib çıxarmışdır. **Bu mərhələ müasir türk uşaq ədəbiyyatının elmi-pedaqoji əsaslarını formalaşdıran ilkin mərhələ kimi dəyərləndirilə bilər**.

Tənzimat və Sərvət-i Fünun dövrlərində uşaq ədəbiyyatının əsas istiqamətləri

Türkiyədə uşaq ədəbiyyatına dolayı yolla xidmət edən fəaliyyətlərdən biri də **tərcüməçilik fəaliyyəti** olmuşdur. **Bu dövrdə Qərb ədəbiyyatına artan maraq və tərcümə hərəkatı uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuş mətnlərin meydana gəlməsinə təkan vermişdir**. Qərbdən türkcəyə tərcümə edilən ilk roman, Fenelonun “Telemakın macəraları” adlı əsəridir. Bu roman 1862-ci ildə Yusif Kamil Paşa tərəfindən ilk dəfə olaraq türkcəyə tərcümə edilmişdir. Əsərdə gələcəkdə hökmdar olacaq bir uşağın təhsili və yetişdirilməsi əsas mövzu olaraq işlənmişdir. Bu tərcümə həm uşaq, həm də gənclərin maarifləndirilməsi baxımından yeni bir istiqamətin başlanğıcı hesab olunur. Bu romandan sonra “Robinson Kruzo”, “Qraf Monte Kristo”, “Yerin Mərkəzinə Səyahət”, “Beş həftə hava şarında səyahət”, “Yerdən Aya Səyahət”, “Dənizin Altında 20000 Liq”, “Səksən gün dünya ətrafında”, “İki il məktəb tətili”, “Qulliverin səyahətləri” kimi bir sıra əsərlər də türkcəyə tərcümə olunmuşdur. Bu tərcümələrin əksəriyyəti fransız yazıçısı Jül Vernə məxsusdur. Sözügedən əsərlər bu gün dünya uşaq ədəbiyyatının klassikləri sırasında yer almaqdadır. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, bu tərcümələr həmin dövrdə birbaşa uşaqları nəzərə alaraq edilməmişdir. Əsərlər daha çox maarifləndirici və mədəniyyətə inteqrasiya məqsədi daşıyırdı.

Tənzimat dövrünün ziyalıları Qərb maarifçiliyinin təsiri altında uşaqlara yönəlmiş əsərlərin tərbiyəvi funksiyasını ön plana çıxarmışlar. Bu dövrdə **Ziya Paşa** Jan Jak Russonun “Emile” adlı əsərini türkcəyə tərcümə edərək uşaq tərbiyəsi mövzusunu realist və ictimai baxımdan işləmişdir.

Russonun “insan təbiətən yaxşıdır, lakin cəmiyyət onu pozur” fikri, Osmanlı maarifçiləri tərəfindən uşaq tərbiyəsində əsas prinsiplərdən biri kimi qəbul olunmuşdur.

İlk tərcümə nümunələrinə nəzər saldıqda Qərbdə baş verən ədəbi və mədəni inkişaf proseslərinin Türkiyədə müəyyən gecikmə ilə də olsa, izlənildiyini müşahidə etmək mümkündür. Daniel Defonun 1719-cu ildə Qərbdə nəşr olunan və insanın ağıl və texnologiyadan istifadə edərək təbiətə və dünyaya hakim ola biləcəyini, bu istiqamətdə kifayət qədər bilgi və zəkaya sahib olduğunu vurğulayan “*Robinzon Kruzo*” romanı 1864-cü ildə Əhməd Lütfi tərəfindən “**Hekayə-i Robinson**” adı ilə türkcəyə tərcümə edilmişdir. Eyni şəkildə, Conatan Sviftin 1726-cı ildə yazdığı və insanın doyumsuzluğunu, mənəvi dəyərlərdən uzaqlaşmasının nəticəsində yaşadığı mənəvi boşluğu, ümitsizlik və tənhalığı tənqidi şəkildə əks etdirən “*Qulliverin səyahətləri*” əsəri də 1872-ci ildə Mahmud Nedim tərəfindən türkcəyə çevrilmiş və “**Gulliver Nam Müəllifin Seyahatnaməsi**” adı altında nəşr olunmuşdur. Bu tərcümələr Qərb düşüncəsinin və realizm yönümlü ədəbi təsəvvürlərin XIX əsrdə Osmanlı mühitinə daxil olmasının ilk nümunələri kimi qiymətləndirilə bilər. Jül Vernin “Gizli ada” (1869) “Səksən gündə dünya ətrafında” (1889) “İki illik məktəb tətili” (1891) əsərləri Ahmet İhsan Tokgözün tərəfindən, “Yerin mərkəzinə səyahət” (1885) “Şarla səyahət edən beş həftə” (1888) Mehmet Emin tərəfindən tərcümə edilmişdir. Bu dövrdə Şinasi, Recaizade Mahmut Əkrəm və Əhməd Mithat Əfəndinin **La Fontaine və digər Avropa yazıçılarından etdikləri qısa hekayə və nağıl tərcümələri** də uşaq ədəbiyyatının inkişafında mühüm mərhələ təşkil edir. Tərcümə fəaliyyəti eyni zamanda Osmanlı ziyalılarının maarifçilik məqsədlərini reallaşdırmaq üçün vasitə olmuşdur. Bu istiqamətdəki fəaliyyətlər Cümhuriyyət dövründə də eyni intensivliklə davam etdirilmişdir. Bu dövrün səciyyəvi cəhəti Tənzimat dövründə bir ziyalı hərəkatı olaraq başlayan və davam edən prosesin dövlət siyasəti kimi idarə olunması və davam etdirilməsidir (Şirin M., 2006, s.1-16).

Türkiyədə uşaqlara birbaşa istiqamətlənmiş ilk mətbu orqan 1869-cu ildə nəşr olunan “**Mümeyyəz**” qəzeti olmuşdur. Qəzet pedaqoq Sidqi Əfəndi tərəfindən nəşr olunmuşdur. Qəzetin ən diqqətçəkən xüsusiyyəti uşaqları oxumağa həvəsləndirməsi və qızların da oxumasının vacibliyini vurğulamasıdır. Bu qəzet və onun kimi nəşrlər yalnız uşaqları oxumağa təşviq etməklə kifayətlənməmiş, həm də cəmiyyətin maariflənməsi, ailə və məktəb münasibətlərinin tənzimlənməsi, uşaqların mənəvi və əxlaqi tərbiyəsinin gücləndirilməsi kimi sosial və pedaqoji funksiyaları yerinə yetirmişdir.

Bundan sonra nəşr olunan *Hazine-i Etfal* (1873/1874), *Sadakat* (23 aprel 1875), *Etfal* (4 iyun 1875), *Ayine* (14 noyabr 1875), *Arkadaş* (9 oktyabr 1876), *Tercüman-ı Hakikat* (1880), *Aile* (27 may 1880), *Bağça* (22 oktyabr 1880), *Uşaqlara dost* (1 aprel 1881), *Çocuklara Kiraat* (23 dekabr 1881), *Vasita-i Terakki* (28 aprel 1882), *Mecmua-i Nevresidegân* (1882/1883), *Etfal* (14 yanvar 1886), *Teşvik* (19 aprel 1886), *Nümune-i Terakki* (7 aprel 1887), *Debistan-ı Hired* (14 aprel 1887), *Çocuklara Talim* (16 dekabr 1887), *Parça Bohçası* (1889/1890), *Məktəb* (7 avqust 1891), həmçinin *Hadika* qəzetinin uşaq əlavələri uşaq auditoriyası üçün nəzərdə tutulmuş mətbu nəşrlərdir. Bu nəşrlər uşaq ədəbiyyatının formalaşması, uşaq davranışlarının təsviri, təlim-tərbiyə və milli-mənəvi dəyərlərin aşılması baxımından mühüm rol oynamışdır. Həmin nəşrlərdə məqalə və tərcümələri dərc olunan müəllif və tərcüməçilər arasında sonradan uşaq ədəbiyyatında tanınmış və qabaqcıl simalar kimi qəbul edilən şəxslər də yer alır. Cümhuriyyət dövründə fəaliyyət göstərmiş yazıçı və tərcüməçilər - Təvfik Fikrət, Əli Ülvi, Ahmet İhsan Tokgöz və digərləri uşaq ədəbiyyatının inkişafında mühüm rol oynamış, tərcüməçi kimi fəaliyyətə başlamış və sonradan ədəbi sistemdə mühüm yer qazanaraq qabaqcıl yazıçılar sırasına daxil olmuşlar (Kür İ., 1991, s7-17).

Tənzimat dövründə uşaqlara birbaşa istiqamətlənmiş ilk təşəbbüs isə 1889-cu ildə Kaysərili həkim Rüştü tərəfindən hazırlanan “Nuhbetü’l-Etfal” adlı əlifba kitabı ilə gerçəkləşmişdir. Bu kitabda uşaqlar üçün yazılmış “Balqabaq və kəndlinin əhvalatı”, “Dəryaya gedən balığın əhvalatı”, “Qarışqa və cırcıramanın əhvalatı” kimi ibrətamiz tərcümə hekayələrlə yanaşı, klassik nağıl tərcümələri olan “Cicada”, “Pişik və siçanların əhvalatları” nağılları dialoq üzərində qurulmuşdur. Mətnlərin əsas məqsədi uşaqlara dərsləri əyləncəli şəkildə öyrətmək və oxuma vərdişi qazandırmaq olmuşdur. Bu baxımdan **Nüxbətül-Ətfal**, Türkiyə uşaq ədəbiyyatının təşəkkülündə əhəmiyyətli rol oynamışdır.

Bu dövrün ziyalılarının xüsusi diqqət yetirdiyi sahələrdən biri də uşaq tərbiyəsi və xüsusilə uşaq təhsili olmuşdur. Ahmet Mithat Əfəndi “Uşaq üzərində qanun və valideyn himayəsi” adlı əsərində vurğulayır ki, əgər ev şəraitində fərdi müəllim tutulacaqsa, ailələr bu seçimdə son dərəcə diqqətli

olmalı və xüsusilə diplomlu şəxslərə üstünlük verməlidirlər. Onun fikrincə, uşağı dünyaya gətirən valideynlər onun tərbiyəsi və qayğısı ilə də bilavasitə məşğul olmalıdırlar. Valideynlərin övlad qarşısında həm maddi, həm də mənəvi hüquqi vəzifələri vardır. Uşağın qidalanması, təmizliyi, sağlamlığı, istirahəti və qorunması maddi vəzifələr kimi qiymətləndirilərkən, mənəvi vəzifələr isə ailənin düşüncə tərzinə və mənəvi dəyərlərinə əsaslanaraq yerinə yetirilməlidir. Əsərdə müəllif övladın qayğısına qalmağın atadan çox birbaşa anaya məxsus vəzifə olduğunu bildirir. Onun fikrincə, ana nə qədər savadlı və tərbiyəli olarsa, övladına bir o qədər çox müsbət təsir göstərə bilər. Valideyn üçün həyatda ən böyük xoşbəxtlik övladına aşılacağı bilik və dəyərlərin nəticəsini müşahidə etməkdir. Ahmet Mithat Əfəndi bu əsərində ailənin uşaqlar qarşısında mənəvi borclarını yerinə yetirməsində məktəbi bir vasitə kimi görür. Xüsusilə internat tipli məktəbləri faydalı hesab edən müəllifə görə, bu cür məktəblər uşaqlar üçün mənəvi bir ailə funksiyasını yerinə yetirir və xalqın ümumi təhsilinin təmin edilməsində mühüm rol oynayır. O, gündüz məktəblərinin bu sahədə eyni uğuru göstərə bilmədiyini irəli sürür. Belə ki, internat məktəbində təhsil alan uşaq artıq “valideyn quzusu” deyil, dövlətin himayəsində olan bir fərd kimi yetişdirilir və təhsilini başa vurduqdan sonra dövlətə xidmət etməlidir. Ahmet Mithat Əfəndi bu əsərində məktəbəqədər təhsil məsələsinə də toxunur. Onun “Validəlik məktəbləri” adlandırdığı bu müəssisələrdə təkcə qiraət və kitab bilikləri deyil, elmi biliklər də tədris olunur. Şəkil və oyuncaqlar vasitəsilə uşaqların maarifləndirilməsi onların ətraf mühiti daha yaxşı tanımasına şərait yaradır. Bundan başqa, müəllifin “Atalıq sənəti” adlı əsərində də pedaqoji yanaşma müşahidə edilir. Bu kitabda Ahmet Mithat, ataların xüsusilə qız övladlarının tərbiyəsində diqqət etməli olduqları məqamları önə çəkir. Onun fikrincə, ailə qurmağa hazırlaşan kişilər təhsil, mədəniyyət və mənəvi dəyərləri gənc qızlarda axtarır və buna görə də valideynlər qız övladlarının tərbiyəsində bu istiqamətləri əsas tutmalıdırlar. O, eyni zamanda təhsildə idarəetmə və müdirlik məsələlərinin əhəmiyyətini vurğulayaraq, ailələrin bu sahədə də maarifləndirilməsinə ehtiyac olduğunu qeyd edir.

Zəki Gürəlin fikrincə, uşaq ədəbiyyatı uşağın təxəyyülünə xitab edən, estetik ölçüyə malik, lüğətə uyğun, ana dilini inkişaf etdirəcək milli və ümumbəşəri dəyərləri özündə əks etdirən, uşağın psixososial inkişafına töhfə verən yazılı və şifahi ədəbiyyat nümunələrini özündə birləşdirən bir sahədir (Gürəl Z., 2023, s.20). Bu tərif uşaq ədəbiyyatına həm estetik, həm də pedaqoji aspektdən yanaşmanı əks etdirir.

Sərvəti-Fünun dövründə uşaq ədəbiyyatı demək olar ki, inkişaf etməmişdir. Bu dövrdə uşaqlar üçün ayrıca yazılmış yeni əsərlər yoxdur. Təhsil və uşaq maarifçiliyi problemləri əsasən Tənzimat dövründə qalmış, Sərvəti-Fünun ədəbi cərəyanının nümayəndələri isə daha çox böyüklərə yönəlmiş estetik və bədii dəyərləri yüksək olan ədəbi dil yaratmağa çalışmışlar. Uşaq mövzusu bəzi yerlərdə dolaylı şəkildə əks olunmuşdur. Bu əsərlərdə uşaqların tərbiyəsi, oxuma vərdişlərinin formalaşması və maarifləndirmə ideyalarına qismən toxunulurdu. Sərvəti-Fünun dövründə uşaq ədəbiyyatı, əsasən, maarifçilik ideyaları ilə səciyyələnir; bu mərhələdə uşağın tərbiyəsi və intellektual inkişafı məqsədilə didaktik yönümlü mətnlər üstünlük təşkil edirdi. Lakin janr və məzmun müxtəlifliyi məhdud olduğundan uşaq ədəbiyyatı hələ müstəqil bir sahə kimi tam formalaşmamışdı.

II Məşrutə dövrünə keçidlə birlikdə uşaq ədəbiyyatında nəzərəcərpacaq genişlənmə və sistemləşmə baş verir. Bu dövrdə uşaq ədəbiyyatı artıq ayrı bir ədəbi istiqamət kimi dəyərləndirilir, periodik uşaq nəşrləri artır, hekayə, şeir və illüstrasiyalı kitablar daha çox yayılır. Eyni zamanda, uşağın estetik zövqünün, dünyagörüşünün və oxu mədəniyyətinin formalaşdırılması məsələsi ədəbi düşüncənin mərkəzinə çəkilir.

Beləliklə, Sərvəti-Fünun dövründə əsasən didaktik çərçivədə inkişaf edən uşaq ədəbiyyatı, II Məşrutə dövründə məzmun və forma baxımından genişlənərək təşəkkül mərhələsinə daxil olur və müstəqil ədəbiyyat sahəsi kimi möhkəmlənməyə başlayır. Bu dövrdə uşaq ədəbiyyatı artıq ayrı bir sahə kimi formalaşmağa başlamış, periodik nəşrlər, şeirlər, hekayələr və illüstrasiyalarla zəngin uşaq kitablarının sayı artmışdır.

Türk uşaq ədəbiyyatının inkişafında xüsusi yer tutan Təvfik Fikrət tərəfindən uşaqlar üçün yazılmış nəsihənamə “Şərin” adlı şeirlər kitabı ilk dəfə 1914-cü ildə çap olunmuşdu. Uşaq psixologiyasını yaxşı bilən Fikrət uşaqlara zehni və emosional davranışlar qazandırmaq məqsədilə bu kitabı yazmışdır. Bu əsər, təbiətə qarşı sevgi oyadır, uşaqlara mehribanlığı təlqin edir və onların xəyal gücünü dəstəkləyən şeirlərlə uşaqlara ədibin sadə dillə ifadə etdiyi “yeni insan tipi”ni

anlamasına şərait yaradır. Fikrət, gəncliyin cəmiyyətdəki yerini vurğulayaraq, “estetik idealları” şeirlərində əks etdirən ilk şairdir. Onun şeirlərində psixoloji və pedaqoji baxımdan uşaq inkişafına uyğunluq göstəriciləri xüsusi yer tutur. 980-1037-ci illərdə yaşamış böyük türk alimi İbn Sina uşaq psixologiyası və pedaqogikası məsələlərini şərh edərkən, uşağın ruh və bədən inkişafının bir-birinə paralel şəkildə irəlilədiyini xüsusi olaraq vurğulamışdır. İbn Sinanın fikrincə, insanın bədənə məxsus həyatı funksiyaları bütün ömür boyu fasiləsiz davam edir. Bununla yanaşı, uşağın psixoloji vəziyyəti və davranış xüsusiyyətləri sağlam, normal bir inkişafın əsas göstəricisi hesab olunur”. Təvfik Fikrətin əsərlərinə hopmuş düşüncə sistemi, məhz bu yanaşmanı əks etdirir.

Tənizmat dövründən II. Məşrutə dövrünə qədər uşaqlara yönəlmiş əsərlər əsasən qəzet və jurnallarda yayımlanan şeirlər, hekayələr, nağıllar, tapmacalardan ibarət olmuşdur.

Bu dövrdə uşaqlara yönəlmiş periodik nəşrlərlə yanaşı, uşaqlar üçün yazılmış şeirlərin və hekayələrin müstəqil kitablar şəklində nəşr olunması uşaqların mədəniyyətində baş verən yeniliklərin geniş kütlələrə çatdırılmasına təsir göstərmişdir. Məşrutə dövründə uşaqlar üçün ədəbiyyatın geniş yayılmasında dövrün siyasətində uşaqların təhsilinə xüsusi önəm verilməsi, yeni məktəblərin açılması və tədris proqramlarında aparılan dəyişikliklərin də rolu olmuşdur.

Həqiqətən də, dövrün önəmli pedaqoqlarından olan Satı Bəy reformist baxışlarını tətbiq etməyə çalışmış, uşaqların təhsilində incəsənətə və ədəbiyyata xüsusi önəm vermişdir. O, müəllimliyin xüsusi bacarıq və biliklərə əsaslanan bir peşə olduğunu müdafiə etmişdir (Akyüz Y., 2008, s.302). Bundan əlavə, “Tədrisat-ı İbtidaiye Mecmuası”nda məktəb uşaqları üçün yazılmış şeir və mahnılara böyük ehtiyac olduğunu qeyd etmişdir. Bu baxışlar uşaq ədəbiyyatına diqqətin artmasına səbəb olmuşdur (Şirin M.R., 2000, s.81). Satı Bəyin Ali Ulvinin 1912-ci ildə yayımlanan “Çocuklarımıza Neşideler” kitabının girişində yazdığı kimi, ədəbiyyatın ən böyük naqisliyini uşaqlara yönəlmiş əsərlərlə bağlı “fakr-ı şedid” kimi fikir bildirməsi, uşaq ədəbiyyatının müstəqil bir sahə kimi qəbul olunmasına təsir göstərmişdir.

Məşrutə illərində İ. Alatdin Gövsanın “Çocuk Şiirleri” (1911) və Təvfik Fikrətin, Satı Bəy tərəfindən qurulan “Yeni Mekteb”ə ithaf etdiyi “**Şermin**” (1914) əsərləri, həm didaktik və pedaqoji xüsusiyyətləri, həm də estetik keyfiyyətləri ilə diqqəti cəlb edən nümunələr kimi önəm daşıyır.

Cümhuriyyət dövründə uşaq ədəbiyyatının yenidən təşəkkülü

Tənizmat dövründən etibarən gətdikcə artan uşaqlara yönəlik əsərlərin II Məşrutə dövründəki nümunələrini, xüsusilə Mehmet Emin Yurdakul, Fuat Köprülü, Ömər Seyfəddin, Ziya Göykalp, Celal Sahir Erozan, Yusuf Ziya Ortaç, Orxan Seyfi Orhon, Halit Fahri Ozansoy, Faruk Nafiz Çamlıbel, Enis Behiç Koryürek kimi Milli ədəbiyyat nümayəndələri tərəfindən yazılan və uşaqlara milli-mənəvi dəyərləri aşılamağı qarşıya məqsəd edən uşaq şeirləri təşkil edir. Bu illər həmçinin “uşaq şeirləri” kitablarının çoxalmağa başladığı bir dövr kimi də xarakterizə olunur: Ali Ulvi Elövenin “Çocuklarımıza Neşideler” (1912), İbrahim Alâettin Gövsanın “Çocuk Şiirleri” (1913), Təvfik Fikrətin “**Şermin**” (1914), Ali Ekrem Bolayırın “Çocuk Şiirleri” (1917) və “**Şiir Demeti**” (1923), Köprülü zadə Mehmet Fuatın “**Mektep Şiirleri**” (1922), həmçinin Ziya Gökalpın “**Kızıl Elma**” (1915), “**Yeni Hayat**” (1918) və “**Altın Işık**” (1923) adlı əsərləri bu janrın Cümhuriyyətdən əvvəlki dövrə aid əsas nümunələrini təşkil edir.

Cümhuriyyət dövrü tərcümə baxımdan hər nə qədər çox intensiv olmasa da, mühüm tərcümə fəaliyyətlərinin həyata keçirildiyi bir mərhələ olmuşdur. Məsələn, Metis Çeviri dövrü nəşri 1991-ci ilin yaz və bahar saylarında Türkiyədə 60-cı, 70-ci və 80-ci illərdə hansı müəllifin hansı əsərinin neçə dəfə nəşr edildiyinə dair bir biblioqrafiya işi dərc olunmuşdur. Bu araşdırmaya əsasən, 60-cı illərdən 90-cı illərə qədər Türkiyədə ən çox nəşr olunan tərcümə əsərlər arasında nağıl və fabl janrında Grimm qardaşları (66 nəşr), Andersen (62 nəşr), La Fonten (37 nəşr) və Aisopos (13 nəşr) ön plana çıxır. Roman janrında isə birincilik 141 nəşrlə Jul Vernə məxsusdur.

Cümhuriyyətin elanından sonra əlifba islahatı ilə yeni bir dövr başlamış və kitablar yeni əlifba ilə yenidən nəşr edilmişdir. Uşaq ədəbiyyatı sahəsində önə çıxan müəlliflər sırasında Rəşat Nuri Güntekin, Mahmud Yesari, Peyami Səfa, Abdullah Ziya Kozanoğlu, Ragıp Çalapala və Kemalettin Tuğcu kimi yazıçılar yer alır. Tənizmat dövründən 1940-cı ilə qədər uşaq kitablarının sayında əhəmiyyətli bir artım müşahidə olunmur. Uşaq Mühafizə Təşkilatı 1943-46-cı illər arasında çoxu tərcümə olmaqla yüzdən artıq müxtəlif kitab çap etdirmişdir. 1952-ci ildən sonra yazılan əsərlərdə

sosial məzmunlu hekayə və romanların üstünlük təşkil etdiyi nəzərə çarpır. 1950-ci ildən etibarən bəzi məktəb və kitabxanalarda uşaq kitabı həftələri və sərgiləri təşkil edilməyə başlanmışdır. Eflatun Cem Güney “Açıl sofram Açıl” və “Dede Korkut Masalları” ilə müxtəlif mükafatlar almışdır. 1964-cü ildə Vala Nurettin və Nihal Karamanagralının qələmə aldığı “Korkusuz Murat” əsəri “Doğan Kardeş” mükafatına layiq görülmüşdür. Eyni dövrdə Orhan Vəli Kanık La Fontenden etdiyi tərcümələrini və Nasreddin Hoca lətifələrini axıcı bir dillə qələmə almışdır. Fazıl Hüsni Dağlarcanın “Çocuk ve Allah”, “Açıl Sofram Açıl”, “Balina ile Mandalina”, “Okumayı Seven Ayı” və “Yaramaz Sözcükler” adlı şeir kitabları, eləcə də Aziz Nesinin “Şimdiki Çocuklar Harika”, “Üç Karagöz Oyunu” və “Pıtlatan Bal” əsərləri bu dövrdə yazılmış uşaqlara xitab edən nümunələrdəndir. Cahit Uçuk “Kırmızı Mantarlar” (1943), “Üç Masal” (1944), “Türk Çocuğuna Masallar” (1946), “Ateş Gözlü Dev” (1946) və “Kurnaz Tilki” (1946) əsərlərini yazmış; “Türk İkişleri” (1958) adlı əsəri ilə Hans Christian Andersen mükafatını almışdır. Mümtaz Zeki Taşkının teatr əsərləri ilə yanaşı “Çocuklarımıza Resimli Şiirler” (1959), “Çitlenbik Kız” (1975) və Çocuklara Kahramanlık Hikayeleri (1978) adlı kitabları nəşr olunmuşdur.

1960-cı ildə Türk Dil Qurumunun və Mədəniyyət Nazirliyinin müxtəlif müsabiqələri həyata keçirilmişdir. Rıfat İlgaz “Hababam Sınıfı”, “Küçük Çekmece Okyanusu” və “Cankurtaran Yılmaz” əsərlərini, Mehmet Seyda isə “Bir Gün Büyüyeceksin”, “Şeytan Çekiçleri”, “Çikolata və Düşleme Oyununu” roman və hekayə janrında olan əsərlərini qələmə almışdır.

Hərçənd bu illərdə yazıçılar uşaq ədəbiyyatına xüsusi önəm verərək hekayə, roman və şeir yazmağa başlamışlarsa da, onların az bir qismi yüksək səviyyədə uğur qazana bilməmişdir. 1966-cı ildən etibarən uşaq kitablarında nəzərəçarpan inkişaf müşahidə olunur. Talip Apaydın “Toprağa Basınca”, “Dağdaki Kaynak”, “Elif Kızın Elleri”; Gülten Dayıoğlu isə “Fadiş”, “Dört Kardeştiler”, “Suna’nın Serçeleri” və “Yurdumu Özledim” əsərlərini yazmışdır. 1970-ci illərdən sonra uşaq ədəbiyyatı canlanmağa başlamış və tərcümələrin sayı xeyli artmışdır.

1966-1967-ci illərdə “Ayşegül və Ayşecik” silsiləsi gənc oxuculara təqdim olunanadək şəkilli (illüstrasiyalı) uşaq kitabları demək olar ki, mövcud deyildi. Bu sahədə yalnız Amerikan Board Neşriyat Dairesi (Red House) 1961-ci il nəşrləri ilə nümunələr ortaya qoyurdu. Məzmun baxımından uğurlu olan bu əsərlər fiziki cəhətdən və illüstrasiya keyfiyyətində yetərli səviyyəyə çatı bilmirdi. Bu tərcümələrin çoxu cəmiyyətin mədəni səviyyəsinə uyğun gəlmirdi. Can Göknilin “Kirpi Masalı” ilk şəkilli uşaq kitabı hesab edilir.

70-ci illərdən bu günümüze qədər, xüsusilə müəllim-yazıçılar tərəfindən uşaq ədəbiyyatı sahəsində çox faydalı əsərlər ortaya qoyulmuşdur. Bunların arasında xaricdə fəaliyyət göstərən və son illərdə əsərləri ardıcıl şəkildə Türkiyədə nəşr edilən Yücel Feyzioğlu ilk sıralarda gəlir.

Bu müəlliflərin əksəriyyəti ya məktəbəqədər təhsil üzrə mütəxəssis, ya da müəllim-yazıçı statusuna malikdir.

Bundan əlavə, bu sahədə Türkiyə və dünya miqyasında əsərlər ortaya qoymuş yazıçıları Veysel Çolak, Ünver Oral, Hüseyin Emin Öztürk, Mustafa Ruhi Şirin, Serpil Ural, Yalvaç Ural, İsmail Uyaroglu, Cahit Zarifoğlu və Mevlana İdris Zengin göstərə bilərik. Uşaq ədəbiyyatına mühüm töhfələr vermiş Behiç Ak, Ali Akbaş, Ayla Çinaroglu, Rıfat İlgaz və Adnan Özyalçın kimi yazıçıların da bu sahənin inkişafında xüsusi rolu olmuşdur.

Müasir türk ədəbiyyatının əsas xüsusiyyətləri

Müasir türk uşaq ədəbiyyatı XIX əsrin sonlarından etibarən formalaşmağa başlamış, Cümhuriyyət dövründə isə struktur baxımından daha da zənginləşmişdir. Son onilliklərdə bu sahədəki akademik tədqiqatlar, nəşriyyat siyasəti və təhsil proqramları uşaq ədəbiyyatının həm məzmun, həm də forma baxımından spesifik xüsusiyyətlər göstərməsinə səbəb olmuşdur. Uşaq ədəbiyyatında **“uşaq yönümlülük”** prinsipi, yalnız uşağın baxış bucağı ilə deyil, həm də böyüklərin duyğu, düşüncə və sosial-mədəni həyatdakı prioritet və dəyərləri ilə formalaşır. Bu yanaşma nəticəsində, uşaq dövrü, yəni uşaqların özünəməxsus sosial və mədəni təcrübələri bəzən müstəqil bir sahə kimi nəzərə alınmaya və arxa plana atıla bilər. Müasir uşaq paradiqması uşağın necə olmalı olduğuna dair normativ çərçivə təqdim etməklə yanaşı, müasir yetkinliyin konseptual sərhədlərini də müəyyən edir. Bu baxımdan, “uşağın sosial-mədəni reallığı” kimi, “uşaq yönümlülük” də uşaq anlayışındakı dəyişikliklərə paralel olaraq dəyişə bilən bir anlayışdır. Uşaq yönümlülük də bütün dövrlər üçün sabit

deyildir. “Uşaq reallığı”, “uşaq yönümlülük” və “uşağın sosial-mədəni reallığı” ənənəvi, modern və postmodern uşaqlıq anlayışlarındakı dəyişikliklərə uyğun olaraq nisbi xarakter daşıyır. Bu üç anlayışın dəyişməsinə təsir edən isə uşaqlığın sosial və mədəni məkan kimi qavranılması və həmin dövrün uşaq anlayışıdır. 1970-ci illərdən etibarən Türkiyədə uşaq ədəbiyyatı yeni yüksəliş mərhələsinə daxil olmuş, xarici dillərdən türk dilinə yönəlmiş tərcümə proseslərində nəzərəcarpan artım müşahidə edilmişdir. Bu dövr ərzində müxtəlif şair və yazıçılar uşaq ədəbiyyatını daha əhəmiyyətli bir sahə kimi dəyərləndirərək hekayə, roman, şeir və digər ədəbi janrlarda əsərlər yaratmağa təşəbbüs göstərmişlər. Bununla belə, bu istiqamətdə çalışan müəlliflərin ancaq məhdud sayı ciddi ədəbi nailiyyətlərə imza ata bilmişdir. 1970-ci illərdən sonrakı mərhələdə Ucal Feyzioğlu, Gülçin Alpöge, Abbas Cılqa, Gültən Dayıoğlu, Fateh Erdoğan, Can Göknıl, Üzeyir Gündüz, Müzəffər İzgü, Veysel Çolaq, Ünver Oral, Hüseyin Əmin Öztürk, Mustafa Ruhi Şirin, Səpil Ural, Yalvaç Ural, İsmayıl Uyaroğlu, Cahit Zarifoğlu, Mövlana İdris Zəngin, Behiç Ak, Əli Akbaş, Ayla Çınaroğlu, Rıfat Ilgaz, Adnan Özyalçın, Bestami Yazgan kimi, aralarında təhsil işçilərinin də yer aldığı bir sıra müəlliflər uşaq ədəbiyyatına dəyər qatmış əsərlərlə töhfə vermişlər. Bu müəlliflərin əksəriyyəti ya məktəbəqədər təhsil üzrə mütəxəssis, ya da müəllim-yazıçı statusuna malikdirlər (Gülçin Alpöge, Abbas Cılqa, Fateh Erdoğan, Can Göknıl, Üzeyir Gündüz, Müzəffər İzgü). Müasir dövrün bir çox müəllifi üçün xarakterik cəhət onların bu sahədə peşəkar ixtisaslaşmaya sahib olmalarıdır. Sözügedən illərdə uşaq ədəbiyyatının Türkiyədə genişlənməsi və möhkəmlənməsi Cümhuriyyət dövründə həm sənətkara, həm də sənətə göstərilən dəyərin artması ilə sıx bağlı olmuş və bu hal həmin sahənin inkişafına müsbət təsir göstərmişdir. Bununla yanaşı, UNESCO tərəfindən 1979-cu ilin “Dünya Uşaq İli” kimi elan edilməsi ölkədə uşaq ədəbiyyatına yönələn marağın və diqqətin əhəmiyyətli şəkildə yüksəlməsinə səbəb olmuşdur. Elə həmin ildən başlayaraq uşaq ədəbiyyatında daha fəal və dinamik bir canlanma müşahidə edilir. Bu dövrdə nəşr olunan uşaq ədəbiyyatı nümunələri, əvvəlki illərdə meydana çıxan əsərlərlə müqayisədə mətnin ideyası, strukturu və poetik xüsusiyyətləri baxımından nəzərəcarpacaq dəyişikliklər göstərir. Uşağın baxış bucağını əsas götürərək, onun təxəyyülünü, duyğu və düşüncələrini nəzərə alan əsərlər meydana gəlir. Ədəbiyyatın əsas xüsusiyyətləri arasında uşağın inkişafına uyğun sadə və anlaşılan dil, əxlaqi və sosial dəyərlərin vurğulanması, təhsil və əyləncəni birləşdirən mövzular, fantastik və macəra janrlarının istifadəsi, vizual və estetik elementlərin əhəmiyyəti və uşaq yönümlülük prinsiplərinin tətbiqi yer alır. Həmçinin, müasir dövrdə uşaq ədəbiyyatı ənənəvi, modern və postmodern uşaqlıq anlayışları ilə uzlaşan nisbilik və çevik mövzu seçimi ilə xarakterizə olunur. 2000-ci illərdən etibarən müasir türk uşaq ədəbiyyatı yalnız pedaqoji funksiyası ilə deyil, eyni zamanda bədii-estetik bir sahə kimi də qiymətləndirilir. Əsərlərdə fərdin özünüdərkinin formalaşması, təbiət-insan münasibəti, çoxmədəniyyətlik və etik tərbiyə kimi mövzular vasitəsilə uşağın ictimai şəxsiyyət kimi formalaşdırılmasına xidmət edir. Bu baxımdan, müasir türk uşaq ədəbiyyatı çağdaş ədəbiyyat nəzəriyyələrinin təsiri altında formalaşmış və uşaqlıq anlayışını dinamik, iştirakçı və yaradıcı bir perspektivdən yenidən tərif etmişdir. Nəticə etibarilə, müasir türk uşaq ədəbiyyatı həm ədəbi, həm də pedaqoji səviyyədə özünəməxsus kimlik qazanaraq, incəsənət ilə təhsilin kəsişməsində yeni bir paradigma nümayiş etdirir.

Müasir dövr türk uşaq ədəbiyyatı ədibləri

Müasir türk uşaq ədəbiyyatı ədiblərinin yaradıcılığı sosial-mədəni transformasiyaların ədəbi əksidir. Qloballaşma, media və texnologiyanın uşaqların dünyasına inteqrasiyası yeni mətn formasına, janr qarışıqlıqlarına və illüstrasiyanın strateji roluna gətirib çıxarmışdır. Eyni zamanda, ədəbi mətnlərdə empatiya, ekoloji şüur və cinsiyyət rollarına dair yeni müzakirələr genişlənməmişdir. Müasir dövr türk uşaq ədəbiyyatı sahəsində həm tədqiqatçı, həm də yazıçı kimi fəaliyyət göstərən İsmet Kür (1916-2013) müasir türk uşaq ədəbiyyatında əhəmiyyətli xidmətlər göstərmiş görkəmli ədiblərdən biridir. İsmet Kürün müxtəlif yaş qruplarına ünvanlanmış ümumilikdə səkkiz uşaq romanı mövcuddur. On dörd-on beş yaşlı uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuş “Karvera” silsiləsi “Karvera” (1999) və “Karvera haraya?” (2001) adlı iki romandan; on üç-on dörd yaşlı uşaqlara yönəlmiş “Coşğunun sərgüzəşti” silsiləsi “Xoşbəxt və çətin illər” (1994) və “Namələmə səyahət” (1994) adlı iki əsərdən; on bir-on iki yaşlı uşaqlar üçün qələmə alınmış “Mavinin sərgüzəştləri” isə “Köhnə ev” (1965), “Mavi yeni dostlar arasında” və “Mavi küçə iti” adlı üç kitabdan ibarətdir. “Qardan uşaq və kiçik qara it”

(2011) isə yeddi-doqquz yaşlı uşaqlar üçün qələmə alınmışdır. Adı çəkilən əsərlər konkret yaş qrupları nəzərə alınaraq yazılsa da, möhkəm süjet xətti və axıcı bədii dili sayəsində yetkin oxucular tərəfindən də maraqla qarşılanır. Xüsusilə “Karvera” və “Karvera haraya?” romanları meksikalı bir uşağın həyatından bəhs etməsi ilə diqqəti çəkir. Hadisələr Meksikada cərəyan etsə də, romanda uşaqlıqdan gəncliyə keçid mərhələsində olan bir fərdin öz daxili aləmi, ailəsi və sosial mühiti ilə yaşadığı ziddiyyətlər təsvir olunduğuna görə əsər ümumbəşəri məzmun daşıyır.

Müəllifin “Coşğunun sərgüzəştləri” əsərində isə, Coşğun adlı bir uşağın kəndlərinə gələn Gürsu ailəsi ilə tanış olmasından sonra dəyişən həyatı, anasını itirməsi və yeni həyata uyğunlaşmaq uğrunda apardığı mübarizəsi əks etdirilir. “Mavinin sərgüzəştləri” silsiləsində isə, hər bir kitab Mavi adlı itin yerləşdiyi yeni ev, tanış olduğu insanlar və daxil olduğu müxtəlif mühitləri təsvir edir. Müəllifin nəşr olunmuş son əsəri olan “Qardan uşaq və kiçik qara it” əsəri bahar fəslində ərimə təhlükəsi ilə üzləşən qardan uşaq və ona yardım etməyə çalışan insan və heyvan dostlarının hekayəsini əhatə edir. Ədibin uşaqlar üçün yazdığı yeganə səhnə əsəri kitab şəklində nəşr olunmuş “Nə gözəl şeydir” pyesidir. Əsər 1972-ci ildə qələmə alınmışdır. Pyes həmin il Ankara Dövlət Teatrının Altındağ səhnəsində qastrol repertuarına daxil edilmiş, 1984-cü ildə isə yenidən səhnələşdirilmişdir. 1983-cü ildə məşhur balet artisti, xoreoqraf və balet pedaqoqu Sait Sökmenin rəhbərliyi ilə İstanbulda Şan Teatrında, həmçinin Ankara, İzmir və Qars şəhərlərində məktəblərdə nümayiş etdirilmiş, İstanbul da daxil olmaqla göstərildiyi məkanların mətbuatında yüksək qiymətləndirilmişdir (Kür İ., 2006, s.8). Pyes 1990-cı ildə də Ankara Dövlət Teatrının Altındağ səhnəsində tamaşaya qoyulmuşdur. Həmin il 23 Aprel Milli Suverenlik və Uşaq Bayramı münasibətilə təşkil olunmuş şənlik çərçivəsində 18-23 aprel tarixlərində Ankara və Diyarbəkir şəhərlərində tamaşaçılara təqdim edilmişdir. Əsər “Çayırtkə və qarışqa” nağılının alternativ sonluq və fərqli baxış bucağı ilə yenidən işlənmiş variantıdır. Yazıçı 1949-cu ildə TRT radiosunda yayımlanan “Uşaq saati” proqramının həm müəllifi, həm də rejissoru olmuşdur. Bu dövrdə və sonrakı illərdə radio üçün müxtəlif pyeslər qələmə almışdır. “Mutlugillər”, “Gəl bizə qoşul” (1967) və “Zehir hafiyə” kimi əsərlər nəşr olunduğu dövrdə geniş maraq doğurmuşdur. Daha sonra bu əsərlərin bir qismi televiziya üçün uyğunlaşdırılsa da, gözlənilən nəticə əldə olunmamışdır. “Mutlugillərin Beykoz macərası” adlı hissə kitab şəklində nəşr olunsada, silsilənin davamı çap edilməmişdir. Bu əsərlərin əlyazma və çap variantları müəllif tərəfindən Qadın Araşdırmaları Kitabxanasına bağışlanmışdır.

Türk uşaq ədəbiyyatına töhfələr vermiş Mustafa Ruhi Şirin uşaqların problemlərinə və uşaq ədəbiyyatının nəzəri məsələlərinə həsr olunmuş, müxtəlif janrlarda çoxsaylı əsərlər qələmə almışdır. Mustafa Ruhi Şirinin 14 ədəbiyyat nəzəriyyəsi, 15 ədəbi-bədii yaradıcılığı olmaqla cəmi 29 əsəri mövcuddur. Mustafa Ruhi Şirin hesab edir ki, uşaq kitabları hər cəhətdən cəlbedici və mütaliyəyə həvəsləndirici olmalıdır. Bu səbəbdən də öz kitablarını nəşr edərkən yaxşı illüstratorlarla işləməyə diqqət yetirmiş, bəzi nağılları kiçik yaş qrupları üçün şəkili kitablar kimi nəşr etdirmişdir. Ədib “Ulduz sayan ağac” (şeyrlər), “Nağıl məktubları” (məktub), “Qar altında bir kəpənək” (nağıl), “Ququlu saatin göyərçini” (nağıl), “Hər uşağın bir ulduzu var” (hekayə), “Mavi xəyalpərəst Uşaq” (nağıl), “Uşağım sevsin”, “Gecə qarmon çalan pişik” (hekayə), “Dünyaya gülən adam” (Molla Nəsrəddin lətifələri), “Bülbül və leylək” (nağıl), “Quş ağacı” (nağıl), “Dünya Qardaş Sobe” əsərlərində uşağın nöqteyi-nəzərini əsas götürərək türk uşaq ədəbiyyatına yeni nəfəs gətirmişdir. Mustafa Ruhi Şirin uşaq və uşaq ədəbiyyatına dair çoxlu əsərlər yazıb. Yazıçı bu əsərlərində uşağın tarixi inkişafı, uşağın qavrayışı, ünsiyyət vasitələrinin uşağa təsiri, ailə və uşaqların əsas problemləri və onların həlli yolları, uşaq ədəbiyyatı anlayışı, uşaqlıq dövrü ilə bağlı müzakirələr kimi bir çox mövzuya toxunmuşdur. Bunlardan “Uşaq ədəbiyyatı kitabçası”, “Uşaq mədəniyyəti”, “Oxuma vərdişi və media spirali” əsərləri Mustafa Ruhi Şirinin redaktorluğu ilə hazırlanıb. Bu əsərlərdə uşaq ədəbiyyatı, uşaq ədəbiyyatının tarixi inkişafı, uşaq ədəbiyyatımızın vəziyyəti və problemlərinin həlli yolları, uşaq ədəbiyyatının nümunələri yer alıb.

Müasir türk uşaq ədəbiyyatının formalaşma və inkişaf prosesində adı tez-tez qeyd olunan müəlliflərdən biri Behiç Akdır. Onun uşaqlara ünvanlanan əsərləri, həmçinin mətnin mənasını tamamlayan və estetik qavrayışı gücləndirən illüstrasiyaları Behiç Akın türk uşaq ədəbiyyatı sahəsində mühüm mövqe qazanmasına şərait yaratmışdır. Müəllifin əsərlərində çağdaş dünyanın insanların yaşayış tərzinə geniş yer verilir və müxtəlif sosial məsələlərə toxunulur.

Behiç Ak bir müsahibəsində uşaq kitablarında bu mövzulara niyə yer verdiyini aşağıdakı şəkildə ifadə edir: *"Hər zaman öz müşahidələrimə əsaslanan real hadisələrdən və şəxslərdən ilham alıram."* Bu açıqlama müəllifin yaşadığı dövrün problemlərini diqqətlə müşahidə etdiyini və həmin müşahidələri uşağın dünyagörüşünə uyğun, uşağa xas həssaslıqla bədii mətndə yenidən qurmağa çalışdığını göstərir (Ak B., 2013).

Uşaq ədəbiyyatına qazandırdığı realist məzmunlu və sərbəst, axıcı üslubda qələmə aldığı hekayələri ilə 30-dan çox kitaba imza atan Sevim Ak, yazı fəaliyyətinə Kimya Mühəndisliyi təhsili aldığı dövrdə gizli şəkildə qələmə aldığı hekayələrlə başlasa da, ədəbi yaradıcılığı 1985-ci ildə bir hekayəsinin Cümhuriyyət qəzetində dərc olunması ilə rəsmi xarakter almışdır. Ak, hekayələrini formalaşdırarkən uşaqlıq illərini keçirdiyi və müxtəlif sosial qruplardan insanların yaşadığı Samsundakı məhəllədən ilham almışdır. Yazıcının ilk kitabı "Uçurtmam Bulut Şimdi" 1987-ci ildə nəşr olunmuş və həmin il **Akademi Kitabevi Çocuk Edebiyatı Öykü** mükafatına layiq görülmüşdür. TRT Çocuk üçün ssenarilər qələmə aldığı dövrdə onun əsərləri bir çox dilə tərcümə edilərək müxtəlif xalqlar tərəfindən oxunmağa başlanmış, həmçinin xaricdə nüfuzlu ədəbiyyat mükafatlarına namizəd göstərilmişdir və bunlardan bəzilərinə qazandığı da qeyd olunur.

Sevim Ak, uşaqlar üçün təkcə ədəbi əsərlər yaratmaqla kifayətlənməyərək, onlar üçün xüsusi bir ev kitabxanası da inşa etmişdir. Yalnız şənbə günləri fəaliyyət göstərən bu kitabxanada oxunan əsərlərin məzmununa uyğun müxtəlif fəaliyyətlər təşkil edilir; bəzən kitabla əlaqəli musiqi nümunələri bəstələnir, bəzən isə müzakirələr aparılır. Ak cəmi 15 uşağın iştirak etdiyi bu xüsusi mühitdə onlara mümkün qədər zəngin və dərin kitabxana təcrübəsi qazandırmağı hədəfləyir (Ak S., 2017).

Nəticə

Müasir türk uşaq ədəbiyyatının inkişaf tarixi göstərir ki, bu sahə yalnız estetik-mədəni proseslərin deyil, həm də ictimai, pədaqoji və psixoloji amillərin qarşılıqlı təsiri nəticəsində formalaşmış kompleks bir **ədəbi sahəni** əhatə edir. XX əsrin sonlarından etibarən qlobal miqyasda uşaq ədəbiyyatının funksiyası təkcə əyləndirmə və maarifləndirmə ilə məhdudlaşmır. Bu sahə eyni zamanda şəxsiyyətin sosiallaşması, emosional-intellektual inkişafı və yaradıcı düşüncə tərzinin formalaşmasına xidmət edən mühüm mədəni-pədaqoji vasitə kimi çıxış edir. Türk uşaq ədəbiyyatında da bu dövrdən başlayaraq tematik sahələrin genişlənməsi, üslubi yeniləşmə, psixoloji dərinliyin artması və janr müxtəlifliyinin güclənməsi müşahidə olunur.

Müasir mərhələnin əsas xüsusiyyəti uşağın fərdi təcrübəsini, emosional dünyasını və sosial mühitlə münasibətlərini ədəbi prosesin mərkəzinə gətirməsidir. Qlobal ədəbiyyat tendensiyalarına uyğun olaraq, türk uşaq ədəbiyyatı da interdisiplinar yanaşmalara, multikultural dəyərlərə, ekoloji mövzulara və sosial məsuliyyət problematikasına daha geniş yer verir. Bununla yanaşı, müasir texnoloji mühitin təsiri nəticəsində uşaq auditoriyası üçün mətn, vizual material və rəqəmsal formatların sintezi əsasında formalaşan yeni ədəbi modellər meydana çıxır.

Beləliklə, müasir uşaq ədəbiyyatı tarixi inkişaf dinamikasına malik olmaqla, həm milli ədəbi ənənələrə söykənir, həm də qlobal mədəni transformasiyalara adekvat şəkildə uyğunlaşır. Bu proses göstərir ki, uşaq ədəbiyyatı cəmiyyətin mənəvi-intellektual inkişafının mühüm göstəricilərindən biri olmaqla yanaşı, gələcək nəsillərin formalaşmasında strateji rol oynayan xüsusi bir ədəbi sahə olaraq öz aktuallığını qorumaqda davam edir. Bu baxımdan müasir türk uşaq ədəbiyyatı həm milli ədəbi ənənələrin davamı, həm də qlobal mədəni transformasiyalara uyğun şəkildə inkişaf edən mühüm bir ədəbi sistem kimi qiymətləndirilə bilər.

ƏDƏBİYYAT

- Akyüz, Y. (2008). *Türk eğitim tarihi*. Pegem Akademi Yayınları.
 Gürel, Z., Temizyürek, F., & Şahbaz, N. K. (2002). *Çocuk edebiyatı*. Öncü Kitap.
 Kür, İ. (1991). *Türkiye'de süreli çocuk yayınları*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
 Kür, İ. (1998). *Mavi'nin serüveni III, sokak köpeği*. İstanbul: Bu Yayınları.
 Kür, İ. (2003). *Karvera*. İstanbul: Bu Yayınları.
 Kür, İ. (2003). *Coşkun'un serüveni I, mutlu ve zorlu yıllar*. İstanbul: Bu Yayınları.

- Kür, İ. (2003). *Coşkun'un serüveni II, bilinmeyene yolculuk*. İstanbul: Bu Yayınları.
- Kür, İ. (2003). *Mavi'nin serüvenleri I, eski ev*. İstanbul: Bu Yayınları.
- Kür, İ. (2003). *Mavi'nin serüvenleri II, yeni dostlar arasında*. İstanbul: Bu Yayınları.
- Kür, İ. (2006). *Yarısı roman*. İstanbul: Everest Yayınları
- Kür, İ. (2006). *Ne güzel şey*. İstanbul: Bu Yayınları.
- Lukens, R. J. (2018). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış* (G. Pamay Erdem, Çev.). Genç Pamay Erdem Yayınları.
- Nesin, A. (1967). *Havadan sudan*. Nesin Yayınevi.
- Nesin, A. (2019). *Kazan töreni*. Nesin Yayıncılık.
- Okay, C. (2002). *Meşrutiyet dönemi çocuk edebiyatı*. Medyatek Yayınevi.
- Sınar, A. (2006). Türkiye'de çocuk edebiyatının gelişimi. *Yeni Türk edebiyatı el kitabı* (s. 547). Grafiker Yayınları.
- Şirin, M. R. (1998). *99 soruda çocuk edebiyatı*. Çocuk Vakfı Yayınları.
- Şirin, M. R. (2000). *99 soruda çocuk edebiyatı*. Çocuk Vakfı Yayınları.
- Şirin, M. R. (2006). *Televizyon, çocuk ve aile: Yeni çocukluğun televizyon sarmalı*. İz Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk edebiyatı kültürü: Okuma alışkanlığı ve medya sarmalı*. Kök Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2016). *Edebiyat ve çocuk edebiyatı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Takıl, B. N. (2023). Türk sözlü kültürü ve çocuk edebiyatı. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*.

İnternet resursları:

- UNICEF. (2025). *Hakkımızda*.
<https://www.unicef.org/azerbaijan/az/hagq%C4%B1m%C4%B1zda>
- Cicicee. (2013). *Behiç Ak röportajı*. <https://cicicee.com/behic-ak/>
- Nihan Bora. (2017). *Sevim Aktan – Çocuklara özel ev kütüphanesi*.
<https://nihanbora.com/kitap/sevim-aktan-cocuklara-ozel-ev-kutuphanesi>